

AQLI ZAIF BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI LUG'AT BOYLIгинINI OSHIRISHDA UCHRAYDIGAN QIYINCHILIKLAR

Ziyodullayeva E'zoza

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Oligofrenopedagogika kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: *mazkur maqolada aqli zaif boshlang'ich sinf o'quvchilarini lug'at boyligini oshirishda uchraydigan muammo va kamchiliklar, ularni bartaraf etish uchun usul va vositalar haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'z va iboralar: *aqli zaif, maxsus ta'lim, o'quvchi, lug'at, so'z boyligi, muammo, kamchilik.*

Inson nutqini tashkil etishning asosi leksika bo'lganligi sababli, uning faoliyatidagi turli kamchiliklar muloqot va ijtimoiy moslashish jarayonini sezilarli darajada murakkablashtiradi. Aqli zaif o'quvchilarning aqliy va nutqini rivojlantirish xususiyatlari bu bolalarning boshqalarning nutqini tushunish, o'z fikrlarini yetarli darajada ifoda etish qobiliyatini cheklaydi va ijtimoiy va maishiy yo'nalishning yetishmasligiga olib keladi

Nutqni aloqa vositasi sifatida ishlatish bilan bog'liq ko'nikmalarning nomukammalligi aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Ushbu toifadagi bolalarga xos bo'lgan ko'plab qiyinchiliklar orasida olimlar leksik nuqsonni ajratib ko'rsatishadi (A.K. Aksenova, R.I. Lalaeva, V.I. Lipakova, V.G. Petrova, S.Ya. Rubinshteyn, E.F. Sobotovich va boshqalar).

Yengil darajadagi aqli zaif bolalar tomonidan eng ko'p uchraydigan sintaktik xato so'z tartibining buzilishi edi: predikatning noto'g'ri joylashishi, ko'pincha gap oxirida: bola televizor ko'rmoqda, qiz derazani yuvmoqda. Bu misollar leksikning murakkabligini ko'rsatadi

Maktab o'quvchilarining cheklangan so'z boyligi ko'rsatilgan ob'ektning nomini boshqa so'z yoki ibora bilan almashtira olmaslikda ham namoyon bo'ladi. Masalan, nok - bu daraxtda o'sadigan narsa"; batareya deraza ostida, issiqlik uchun. Bunday javoblar faqat birinchi sinf o'quvchilarida topilgan, ularning aqliy rivojlanishi yosh normasiga mos keladi. .

Aqli zaif maktab o'quvchilarining nutqi turli darajadagi umumiylikdagi so'zlarning o'ziga xos qo'llanilishi bilan ham ajralib turadi: bir tomondan, ular mebel, kiyim-kechak, idish-tovoq va boshqalar kabi umumiy tushunchalarni deyarli ishlatmaydilar. (o'rniga muayyan ob'ektlarning nomlarini bildiruvchi

tur nomlarini afzal ko'rish); boshqa tomondan, bolalar nafaqat bir hil tematik ob'ektlarni chaqirish uchun xuddi shu so'zdan foydalanganlar (shlyapa, qalpoq - qalpoq; stakan, krujka, chashka va plastinka - chashka; tovuq, tovuq, xo'roz, kaptar - qush), shuningdek, boshqa narsalar (masalan, qush tumshug'i - burun; kran, dush va sug'orish idishi - suv; tom, quvur, deraza - uy).. Petrova, so'zlarni bunday haddan tashqari keng tushunish va ishlatishning asosi ushbu toifadagi talabalar orasida tahlil va sintezning aqliy jarayonlarining o'ziga xosligida yotadi deya fikr bildirgan. Atrofdagi dunyo hodisalarini aniq idrok etmagan va tushunmagan holda, bolalar umumlashtirilgan nomlarga ehtiyoj sezmaydilar va ma'lum darajada noaniq ma'noga ega bo'lgan mos so'zlar bilan chegaralanadilar

Bundan tashqari, ba'zi narsalarni nomlash uchun aqli zaif bolalar ushbu ob'ektlar uchun odatiy bo'lmagan nomlardan foydalanganlar. Masalan, vanna va tarozi kabi narsalar o'lcham so'zi bilan, to'r va aylanma to'p esa figulka so'zi bilan belgilangan. Bir hil ob'ektlar sinfi (umumiy otlar) nomlarini almashtirish kuzatildi: avtomobil, motorli kema, o'qituvchi, qiz, tegishli ismlar bilan. Nutq faoliyatining bu misollari shuni ko'rsatadiki, aqli zaif o'quvchilar ularda yuzaga keladigan assotsiatsiyalarni tahlil qilmasdan, ular uchun eng ko'p uchraydigan so'zlardan foydalanadilar.

Ayniqsa, fe'l lug'atini yangilashda ikkala guruh sub'ektlari o'rtasida katta farqlar kuzatildi. aqli zaif o'quvchilarning nutq faoliyatida fe'llarning noto'g'ri qo'llanilishining ko'rinishlari xilma-xildir. Ushbu toifadagi bolalar uchun quyidagi og'zaki almashtirishlar xosdir: muayyan harakat nomini umumiy shablon nomi bilan almashtirish (qurish, yuvish, pishirish - qilish); muayyan ish-harakat nomini semantik (ideografik) sinonim bilan almashtirib, so'zning ma'nosini o'zgartiruvchi minib - min, kes - kes, suv - quy, yem - yemoq; yugurish - "borish); muayyan ish-harakat nomini almashtirish harakat nomini ish-harakatning ma'nosini tavsifi bilan almashtirish (kuladi - quvnoq amaki), haqiqiy vaziyat (haydash - mashinada bola) yoki narsaning maqsadi. (chizish - bo'yash); muayyan harakat nomini bu harakat bilan bog'langan ot bilan turdoshlik yoki assotsiatsiya bilan almashtirish: {yozish - darslar; chopish - bolta bilan; kesish - qaychi bilan; sotib olish - do'kon; suv - sug'orish idishi).

Fe'llarni almashtirishda aqli zaif bolalarning ko'p harakatlarini farqlay olmasligiga e'tibor qaratiladi, bu esa ba'zi hollarda umumiyroq, ajratilmagan ma'noli fe'llarning qo'llanilishiga olib keldi (oziq-ovqat o'rniga yemoq; qurish o'rniga o'ynamoq), fe'lni aniq ishlatmaslik harakatni bildiruvchi so'zlarning chalkashishiga (kesilgan - arra; tikish - to'qish, berish - olish; yugurish - sakrash).

Bolalar nutqdagi muayyan harakatlarning ayrim nomlarini imo-ishoralar bilan almashtirdilar: yuvish, berish, kesish, yuvish, raqsga tushish.

Aqli zaif o'quvchilar og'zaki lug'atning juda cheklanganligi bilan ajralib turadi. Bolalar kundalik amaliyotidan (uxlash, yuvish, ovqatlanish, ichish, kiyinish va h.k.) tanish bo'lgan harakatlarni bildiruvchi so'zlarni ham yangilashda qiynaladi. Ko'proq umumlashtirilgan ma'noga ega fe'llarni takrorlash (olib borish, oziqlantirish, berish, olish va boshqalar) ular uchun deyarli imkonsiz bo'lib chiqdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Актуальные проблемы задержки психического развития детей / Под ред. К.С. Лебединской. М.: Педагогика, 1982. - 440 с.

2. Аксенова А.К. Методика обучения русскому языку во вспомогательной школе: Учеб. пособие для студентов дефектол. фак. пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1994. - 272 с.

3. Виноградова О.С., Эйслер Н.А. Выявление систем словесных связей при регистрации сосудистых реакций // Вопросы психологии. 1959. - №2. -С. 101-116.

4. Власова Т.А., Певзнер М.С. Дети с отклонениями в развитии. М.: Просвещение, 1973. - 175 с.

5. N.Q.Abidova Autizm spektrli bolalarni o'qitish va tarbiyalash/o'quv qo'llanma.Toshkent – 2023 y.

6. Qutbiddinov A. N. THE TECHNOLOGY OF FORMING GEOMETRIC CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEFECTS BASED ON THE INNOVATION IDEA //INTEGRATION CLUSTER" ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS." International Scientific and Current Research Conferences. – 2022.

7. Qutbiddinov A. N. THE TECHNOLOGY OF FORMING GEOMETRIC CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEFECTS BASED ON THE INNOVATION IDEA" INTEGRATION CLUSTER" ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS //International Scientific and Current Research Conferences. – 2022. – С. 241-247.

8. Abidova, N. K. (2023). Psychological and pedagogical study of children with autism. Oriental Journal of Education, 3(03), 61-65.

9. Qutbiddinov, A. N. (2022). Technology of forming geometric concepts in primary class students with intellect defects on the basis of" integration Cluster". Journal of Pharmaceutical Negative Results, 6461-6466.

10. Nazokat, A. (2023). Autizm spektori buzilgan o‘quvchilarning bilish faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 412-415.

11. Abidova, Nazokat. "Positive effects of formation of knowledge, skills and skills on the basis of interdisciplinary relations." *Academica: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.3 (2021): 2505-2510.

12. Qutbiddinova A. N. AUTIZM SPEKTORLI BOLALARDA IJTIMOYIY-MAISHIY MALAKALARNI RIVOJLANTIRISH: doi.org/10.5281/zenodo.10555394 //ILM-FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI. – 2024. – T. 1.No. 1.

13. Obidova, B., & Abidova, N. Q. (2023). RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALAR LUGAT BOYLIGINI RIVOJLANTIRISH. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 417-419.

14. Abdupattayeva, D., and N. Q. Abidova. "IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLUZIV TA‘LIMGA KIRITISH UCHUN ULARNING OTA-ONALARINI TAYYORLASH YO‘LLARI." *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 758-760.

15. No‘monjonova, R., & Abidova, N. Q. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 448-450.

16. Sharobidinova F., Abidova N. Q. AUTIZMGA EGA BOLALARNI PSIXOLOGO-PEDAGOGIK O‘RGANISH //QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 761-763.

17. Ubaydullayeva M., Abidova N. Q. O‘ZBEKISTONDA AQLI ZAIF BOLALARNI ERTA TASHXIS QILISH MUAMMOLARI //QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 764-766.

